

MOŽNOSTI ÚČASTI POĽNOHOSPODÁRSKÝCH PODNIKOV NA ROZVOJI AGROTURISTIKY

F. Mach - L. Srnková

Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava

Zahraničné skúsenosti z rozvíjania agroturistiky sú podnetné i pre slovenských poľnohospodárov, a to tak pre družstvá a ŠM, ako aj pre súkromných roľníkov predovšetkým v horských oblastiach Slovenska. Rozvoj agroturistiky má význam najmä v tých podnikoch, kde v dôsledku zrušovania poľnohospodárskej výroby došlo k zníženiu počtu pracovníkov. Agroturistika vytvára takto nové pracovné príležitosti pre pracovníkov poľnohospodárskej prvovýroby. Pomocou agroturistiky sa v konečnom dôsledku dosahujú lepšie realizačné ceny poľnohospodárskych produktov, čo napomáha rozvoju poľnohospodárskych podnikov a celého regiónu. Agroturistika tu v zásade plní funkciu doplnkovej činnosti popri poľnohospodárskej výrobe. Zahrňuje špecifické činnosti poľnohospodárskych subjektov podľa miestnych ekonomických a prírodných podmienok, zameraných na uspokojenie rekreačných potrieb turistov. Predpokladá zosúladenie vlastných možností s priestorovými možnosťami katastru obce a vybudovanou materiálno-technickou základňou pri uplatňovaní princípov marketingu.

agroturistika; poľnohospodársky subjekt; prírodné podmienky; ekonomická situácia; rekvalifikácia; marketing; služby cestovného ruchu

V podmienkach radikálnej ekonomickej reformy pôsobí množstvo ekonomických činiteľov, na ktoré väčšina podnikov na Slovensku nebola dostatočne pripravená. Podstatné zníženie dotácií a subvencií, liberalizácia cien, ako aj nezabezpečený odbyt poľnohospodárskych výrobkov vyvolali taký silný tlak na znížovanie nákladov, že podniky ho ani pri reštrukturalizácii a obmedzovaní materiálnych i pracovných nákladov nevedia zatiaľ úspešne zvládnuť.

V týchto ekonomických podmienkach je nevyhnutné, aby poľnohospodárske podniky v širšej miere ako doteraz využívali nové formy zhodnocovania odbytu svojich výrobkov. Potenciál danej materiálno-technickej základne a prírodných podmienok môžu využívať tak v nadväzujúcich finalizujúcich oblastiach hospodárenia, ako aj v nepoľnohospodárskych činnostiach. Jednu z možností poskytuje *agroturizmus*, zameraný na využitie vidieckych a poľnohospodárskych podmienok pre služby cestovného ruchu.

V súvislosti s rozvojom cestovného ruchu na vidieku začínajú sa používať viaceré termíny. Pod pojmom vidiecka rekreácia sa vo všeobecnosti rozumie

trávenie voľného času na vidieku s možnosťou ubytovania v rodinách, vo voľných vidieckych domoch alebo v účelových komerčných zariadeniach postavených v tomto prostredí. Agroturistika je širší pojem, zahrňujeme tu špecifické činnosti agropodnikateľov a poľnohospodárskych podnikov podľa miestnych ekonomických a prírodných podmienok, zameraných na uspokojovanie rekreačných potrieb turistov. Poľnohospodársky podnik alebo súkromný podnikateľ v rámci agroturizmu zosúlaďuje svoje predpoklady s priestorovými možnosťami katastru obce a vybudovanou materiálno-technickou základňou.

Pre rozvoj agroturistiky a vidieckej rekreácie sú podnetné zahraničné skúsenosti predovšetkým z Maďarska, Rakúska, Nemecka a ďalších krajín. Tak napríklad v Maďarsku sa vidiecka rekreácia realizuje viac ako 10 rokov. Časť obyvateľstva vidieckej obce, popritom že si zachová svoje hlavné zamestnanie, poskytuje svoje domy a lôžkové kapacity pre služby CR. Boli vytipované oblasti pre rozvoj vidieckej rekreácie, kde sa prehodnotili atraktívne možnosti, ľudové zvyklosti, tradičné remeslá, ktoré maďarský vidiek môže poskytnúť domácim a zahraničným návštevníkom.

Podobne v Rakúsku už viac desaťročí sa venuje agroturistike zo strany štátnych orgánov mimoriadna pozornosť. Ubytovacie a stravovacie služby poskytuje až 10 % roľníckych hospodárstiev v Rakúsku, ročne poskytnú až 30 miliónov nocľahov, čo predstavuje až čtvrtinu všetkých nocľahov zahraničných návštevníkov v Rakúsku.

V Rakúsku, Nemecku, Írsku, ale i ďalších krajinách sa agroturistika najčastejšie praktizuje ako „dovolenka na sedliackom dvore“. Roľníci vytvárajú podmienky pre pobyt turistu na hospodárskom dvore s tým, že okrem ubytovania sa poskytuje návštevníkom roľnícka strava a doplnkové možnosti trávenia voľného času, ako napríklad:

- jednoduchá práca na roľníckom hospodárstve (príprava jedla, zbieranie ovocia a pod.);
- možnosť jazdy na koni, poľovníctvo, rybárstvo a pod.;
- využívanie športových zariadení (kúpaliská, ihriská pre deti, turistické chodníky, cesty pre bicykle a pod.);
- výlety do prírody so sprievodcom a pod.

Zvláštnosti dovolenky na roľníckom dvore oproti bežnej turistike sú tieto:

- typická rodinná dovolenka;
- relatívne dlhý pobyt;
- väčší podiel stálych hostí (opakovaný pobyt),
- dôraz na ľudský kontakt, vzťah k prírode a k deťom,
- prevažne finančne slabší dovolenkári.

Okrem pozitívneho vplyvu agroturistiky na ekonomiku roľníckeho hospodárstva prejavujú sa i negatívne dopady agroturistiky, a to najmä:

- pracovná preťaženosť obzvlášť žien, a to najmä v hlavnej turistickej sezóne, ktorá kolидуje s letnou ťažbou;
- vzájomná konkurencia potrebných investícií pre roľnícke hospodárstvo a potreby agroturistiky;
- sociálno-kultúrne zaťaženie roľníckej rodiny - zásahy do intímnej sféry rodiny;
- krátka sezóna využívania zariadení agroturistiky na roľníckych dvoroch a pod.;
- preťaženosť atraktívnych turistických regiónov turistami a podobne.

MOŽNOSTI ROZVÍJANIA AGROTURISTIKY V NAŠICH PODMIENKACH

Horské a podhorské oblasti sú typickým variantom krajiny pre rozvoj agroturistiky. Toto zaujímavé územie zaberá výmeru vyše 2 miliónov hektárov, z toho poľnohospodársky pôdny fond predstavuje vyše 800 tisíc hektárov, čo je takmer tretina z celého poľnohospodárskeho fondu Slovenska. Stratovosť väčšiny poľnohospodárskych podnikov v týchto oblastiach núti podniky reštrukturalizovať výrobu, ale aj znižovať intenzitu výroby a tlmiť určité poľnohospodárske činnosti. So zámerom prispieť k zachovávaniu prírodného a kultúrneho rázu krajiny a udržať osídlenie, ako aj vytvoriť ekonomické a sociálne predpoklady rozvoja vidieka sa ukazuje potrebné preskúmať možnosti širšieho využívania prírodných daností vidieka pre rozvoj služieb cestovného ruchu, pre agroturistiku a vidiecku rekreáciu. Tieto oblasti majú ideálne možnosti na celoročné využitie (v lete i v zime) formou agroturistiky. Spravidla spadajú do niektorej oblasti cestovného ruchu v rámci rajonizácie cestovného ruchu na Slovensku.

Medzi zaujímavé a atraktívne územie možno zaradiť vinohradnícke oblasti na Slovensku, zvlášť však Malokarpatské, Tokajské i ďalšie. Zvláštnosťou vinohradníckej agroturistiky je bezprostredný kontakt výrobcu vína so spotrebiteľom. Zvlášť po príklade z Rakúska a Nemecka bude vhodné pristúpiť k rozvíjaniu „vinných ciest“, ako cesty zákazníka k výrobcovi a opačne. Ide o jeden z účinných spôsobov, ako spojiť záujem o fyzickú a duševnú relaxáciu z turistických ciest (kultúrnych a historických pamiatok, športových areálov) s poskytovaním ubytovania a s gastronomickou ponukou, ponukou vína vyrobeného v danej lokalite a regióne.

Z výsledkov dotazníkového prieskumu VÚEPP v Bratislave v roku 1991 v 234 poľnohospodárskych podnikoch SR vyplýva, že 5,9 % zo skúmanej vzorky označilo poskytovanie služieb cestovného ruchu za perspektívnu oblasť podnikania. Podľa tab. I takto uvažuje 13,2 % ŠM, 5,3 % poľnohospodárskych

družstiev a 3,3 % spoločných poľnohospodárskych podnikov. Uvedené podniky predpokladajú poskytovať tieto služby súčasne pre domácich i zahraničných návštevníkov. V tejto činnosti sa naskytá možnosť nielen nových pracovných príležitostí na vidieku, ako ukazuje tab. II, ale aj zabezpečovania služieb pre obyvateľov dediny a možnosť finančného príjmu ako doplnkových zdrojov mimo poľnohospodárskej činnosti.

I. Nové hospodárske činnosti, ktoré sú perspektívne v skúmaných podnikoch SR vyjadrené v % (234 podnikov) - New economic activities with good prospects in 234 investigated agribusiness enterprises in the SR, percentage

Predmet činnosti	PD	ŠM	SPP	Štátne podniky služieb	Spolu
Obchodná činnosť	7,8	28,3	20,0	19,4	15,8
Spracovanie výrobkov RV	6,9	9,1	-	-	5,5
Spracovanie výrobkov ŽV	25,2	17,0	6,6	-	17,0
Špeciálna poľnohospodárska výroba	3,4	1,9	6,6	-	2,9
Rozšírenie pridruženej výroby	11,3	5,7	20,0	36,1	14
Cestovný ruch	5,3	13,2	3,3	-	5,9
Iné činnosti	2,6	3,7	10,0	5,5	4,2
S p o l u	62,6	79,2	66,6	61,1	66,6

II. Vytvorené nové pracovné príležitosti v skúmaných podnikoch SR vyjadrené v % (234 podnikov) - New job opportunities created in 234 investigated agribusiness enterprises in the SR, percentage

Predmet činnosti	PD	ŠM	SPP	Štátne podniky služieb	Spolu
Obchodná činnosť	14,7	20,7	6,6	22,2	16,3
Spracovanie produktov ŽV	7,8	1,9	-	-	4,3
Špeciálna poľnohospodárska výroba	6,9	-	3,3	8,3	8,3
Spracovanie produktov RV	2,8	5,7	-	-	3,6
Kovovýroba	4,3	5,7	10,0	11,1	6,4
Drevovýroba	5,6	11,3	-	2,8	5,5
Iná pridružená výroba	6,0	7,5	6,6	5,6	6,4
S p o l u	47,8	52,8	26,0	50,0	46,6

Poradie perspektívnych podnikateľských činností podľa uvedeného prieskumu je nasledovné:

- finalizácia výrobkov ŽV,
- obchodná činnosť,
- rozšírenie pridruženej výroby,
- služby cestovného ruchu.

Relatívne najviac podnikov uvažuje o podnikateľskej orientácii na spracovanie mäsa, mlieka, ovocia a ďalších plodín a v naväznosti na ňu i o obchodnej činnosti.

Poradie podľa počtu novovytvorených pracovných miest je v poľnohospodárskych družstvách, ŠM a SPP nasledovné:

- obchodná a spracovateľská činnosť,
- špeciálna poľnohospodárska výroba,
- kovovýroba,
- drevovýroba,
- iná pridružená výroba.

Získané poznatky umožňujú konštatovať, že vznik nových pracovných príležitostí na vidieku sa viaže na podnikateľské aktivity zamerané na:

- potravinársku výrobu (spracovanie poľnohospodárskych produktov, mäsové a mliečne výrobky, chlieb, viano, ovocné mušty, ovocie, hrozno a pod.),
- obchodné služby (poskytovanie obchodných služieb pre obyvateľov vidieka, predaj vlastných výrobkov a tovaru pre obyvateľov vidieka),
- rôzne služby obyvateľom vidieka (nedostatkové služby na vidieku, ako napr. oprava obuvi, krajčírstvo, maliarstvo, oprava spotrebičov, stavebná údržba, doprava, oprava automobilov, kaderníctvo a pod.),
- rozvoj tradičných remesiel (hrnčiarstvo, keramika, tkáčstvo, kováčstvo, umelecké výrobky z dreva, kovu a pod.),
- využitie a spracovanie prírodných materiálov na vidieku (ťažba štrkopieskov, hlíny, kameňa, dreva a pod. výrobky z betónu, hlíny, dreva a pod., napr. prevádzka tehelní),
- cestovný ruch (poskytovanie ubytovacích, stravovacích, rekreačných, športových, kultúrnych a ďalších služieb na dedine pre turistov a návštevníkov vidieka, a to domácich, ale i zahraničných - agroturistika),
- netradičné podnikateľské činnosti (chov slimákov, králikov, pestovanie hlívy ustricovej, pestovanie liečivých rastlín a pod.),
- súkromné podnikanie v poľnohospodárstve s úzkou trhovou špecializáciou na atraktívne poľnohospodárske plodiny a chov zvierat,
- požičovne rôznych prístrojov, zariadení a vecí (autopríviesov, miešačiek, dopravníkov a pod.),
- kooperáciu výroby s priemyselnými podnikmi na dodávkach služieb a častí zariadení nenáročných na priestorové a materiálové zabezpečenie na dedine,
- iné podnikateľské aktivity zamerané na uspokojovanie potrieb trhu (poradenská a vzdelávacia činnosť v spolupráci so špecializovanými pracoviskami

v meste, umožňujúca využitie ubytovacích a školiacich zariadení poľnohospodárskych podnikov na vidieku).

V spolupráci s Okresným roľníckym družstevným zväzom v okresoch Bratislava-vidiek, Rimavská Sobota a Levice uskutočnil VÚEPP prieskum záujmu poľnohospodárskych podnikov o agroturistiku. Záujem o tento druh podnikania je rozdielny predovšetkým podľa prírodných predpokladov daného územia a súčasnej ekonomickej situácie podnikov. Celkove však až 25 % poľnohospodárskych podnikov má záujem poskytovať služby cestovného ruchu.

Záujem o agroturistiku prejavili predovšetkým podniky, ktoré:

- majú vlastné stravovacie, ubytovacie a obchodné zariadenia;
- chcú rekonštruovať existujúce budovy a priestory pre služby cestovného ruchu;
- majú dobré prírodné podmienky.

Na základe prieskumu vo vybraných okresoch Slovenska sa dajú možnosti podnikania poľnohospodárskych podnikov v cestovnom ruchu charakterizovať takto:

- stravovacie služby (možnosť poskytovať prirodzenú roľnícku stravu s miestnymi špecialitami),
- ubytovacie služby (možnosti ubytovania v podnikových a súkromných zariadeniach s možnosťou dovolenky v prírode s prepojením na poľnohospodársku výrobu - ovocinárstvo, vinohradníctvo, ovčiarstvo a pod.),
- obchodné služby (predaj poľnohospodárskych a potravinárskych výrobkov vo vlastnej obchodnej sieti, predaj pamiatkových predmetov a suvenírov),
- využívanie voľného času v športových zariadeniach (lyžarske strediská, vleky, termálne kúpaliská, golfové ihriská, minigolf, jazda na koni a pod.),
- prevádzkovanie autokempingov, motorestov s kompletnými službami pre motoristov (umývacie linky, benzínové čerpadlá, autoservis) a poskytovanie dopravných služieb,
- výroba a predaj suvenírov a ďalších úžitkových predmetov z dreva, hliny, kovu, prútia a pod.,
- prevádzkovanie zariadení s ľudovým folklórom (dedinské múzeá, skanzeny, pamätné izby, cirkevné pamiatky),
- organizovanie jarmokov, folklórnych slávností, trhov, vinobrania a pod.,
- organizovanie pobytov v prírode podľa záujmových skupín (výcvik jazdy na koni, pobyty pre poľovníkov, rybárov a pod.),
- organizovanie atraktívnych vidieckych programov pre kúpeľných hostí a zahraničných návštevníkov,
- organizovanie sprostredkovateľských služieb pre súkromných podnikateľov pri obsadzovaní ubytovacích a stravovacích zariadení.

Pri rozvíjaní agroturistiky považujeme za prvoradé prihladať na možnosť a záujem poľnohospodárskych podnikov finalizovať výrobu a spájať ju s predajom potravinárskych výrobkov. Spájaním služieb cestovného ruchu s budovaním obchodných zariadení podnikov PPK umožňuje realizovať poľnohospodárske produkty za vyššie ceny.

ZHODNOTENIE PREDPOKLADOV

Pre podnikanie v agroturistike je dôležité vypracovať marketingovú stratégiu, ktorá musí vychádzať z existujúcich prírodných, materiálno-technických a personálnych podmienok.

V prvom rade je nutné identifikovať, čo chceme ponúkať, aký produkt - to znamená, aké služby alebo tovary v agroturistike možno účastníkom cestovného ruchu ponúkať. Základnou súčasťou produktu pre agroturistiku majú byť potravinárske a poľnohospodárske výroby. Druhou súčasťou sú služby, a to ubytovacie a športovo-rekreačné aktivity podľa miestnych podmienok.

V druhom rade je potrebné stanoviť cenovú politiku, ktorá predpokladá zohľadniť viaceré faktory pri stanovení ceny služieb, a to v závislosti od kvality, ceny, konkurencie, kúpyschopnosti účastníkov cestovného ruchu a podobne. Dôležité hľadisko je dosiahnuť rentabilitu, čím sa súčasne vytvárajú predpoklady pre ďalší rozvoj agroturistiky.

Po tretie je nutné zvážiť formu distribúcie produktu k zákazníkovi. Hľadáme najkratšiu cestu k zákazníkovi, aby sa distribučné cesty nepredlžovali zapájaním veľkého počtu medzičlánkov. Odstránením prebytočných medzičlánkov a finalizáciou výroby vo vlastných zariadeniach sa zlepšuje ekonomika podniku.

Dôležitým predpokladom úspechu agroturistiky je účinné zapojenie propagácie doma i v zahraničí, aby zákazník vedel, kto, čo, kedy, kde a za koľko ponúka podnikateľ svoje služby. Pre podnikanie v agroturistike je potrebné vytvoriť i ďalšie organizačné predpoklady, ako napr. zriadiť cestovnú a informačnú kanceláriu. Pri rozbehu služieb je vhodné využiť i poradenskú službu špecializovaných pracovísk agroturistiky, zameranú na získavanie potenciálnych zákazníkov - účastníkov agroturistiky.

Zapojenie sa družstevných podnikov, ale i súkromných agropodnikateľov do agroturistiky sa spravidla nezaobíde bez značných kapitálových vkladov. Spravidla ide o priame investície na výstavbu ubytovacích a stravovacích objektov, náklady na terénne úpravy, na interiérové vybavenie, ďalej na technickú infraštruktúru, čo tvorí významnú investičnú položku. Nie je reálne ich plné krytie z vlastných zdrojov.

Základný článok rozvoja agroturistiky sa bude vytvárať na úrovni jednotlivých miest, obcí a regiónov, kde budú musieť pri rozvoji agroturistiky úzko spolupracovať poľnohospodárske podniky, miestne orgány samosprávy a štátna správa. Pre podnikanie v agroturistike je vhodná forma napríklad dobrovoľného

regionálneho zoskupenia, ktoré v zahraničí často vzniká práve z iniciatívy miestnych podnikateľov alebo regionálnych inštitúcií.

I napriek nízkej kúpyschopnosti obyvateľstva možno pozitívny vplyv na ekonomiku poľnohospodárskych podnikov z agroturistiky očakávať najmä v súčasnom období, kedy v regiónoch zatiaľ pretrváva nedostatočná infraštruktúra cestovného ruchu. Možno očakávať, že veľká časť obyvateľstva si nebude môcť z ekonomického hľadiska dovoliť cestovať na dovolenku do zahraničia, ale bude vyhľadávať domáce, lacné možnosti dovolenky, a to v prvom rade v prírode na vidieku.

ZÁVER

Rozvojom agroturistiky možno oprávnene očakávať sprístupnenie dosiaľ málo navštevovaných regiónov Slovenska. Z turistického ruchu bude profitovať nielen poľnohospodár, ale i obec. V tomto kontexte má agroturistika nezastupiteľné poslanie. Cestovný ruch na vidieku pomôže udržať kultúrny ráz vidieka, zabezpečiť priemerенú dôchodkovú paritu jednotlivých oblastí.

Očakávaný prínos agroturistiky pre poľnohospodárske podniky sa prejaví vo viacerých sférach:

- Prispeje k rozšíreniu poľnohospodárskej výroby tým, že koncentruje dopyt účastníkov agroturistiky do regiónu, kde pôsobí poľnohospodársky podnik, a odoberá jeho produkciu, resp. jej časť.
- Zvyšuje príjmy poľnohospodárskych podnikov nielen rozširovaním poľnohospodárskej výroby a nárastom vedľajšej činnosti, ale hlavne priamym odbytom bez sprostredkovateľského článku.
- Vytvára nové pracovné príležitosti na vidieku rozširovaním činnosti poľnohospodárskych podnikov o ďalšie služby (ubytovacie, stravovacie, športovno-rekreačné a pod.).
- Zabraňuje migrácii vidieckeho obyvateľstva do priemyselných centier aj tým, že zabezpečuje zvyšovanie príjmov tohto obyvateľstva.
- Zlepšuje vekovú a kvalifikačnú štruktúru v poľnohospodárskom podniku, ale aj vidieckeho obyvateľstva celkove.
- Všestrannejšie využíva prírodný potenciál vidieka, ktorý sa tak viacnásobne zhodnocuje.
- Prispieva k všeobecnému kultúrnemu i ekonomickému rozvoju týchto oblastí bez ekologicky nevhodných zásahov do krajiny.
- Napomáha k záchrane a obnove vidieckych sídiel ich využívaním v rámci CR.

Cestovný ruch tvorí komplex úzkych vzťahov, ktoré prekračujú rezort poľnohospodárstva a výživy, zasahuje rezort obchodu a cestovného ruchu, ale i rezort vnútra a Ministerstva práce a sociálnych vecí. Rozvíjanie mimoprodukčných funkcií poľnohospodárstva by preto malo byť podporované centrom, vyjadrené v dotačnej politike príslušných rezortov.

Pre rozvoj agroturistiky v podmienkach slovenského poľnohospodárstva bude potrebné spracovať zásady činnosti, ktoré vymedzia podmienky, za ktorých bude možné poskytovať služby cestovného ruchu. Pôjde najmä o tie regióny, ktoré majú v programe čiastočný útlm nákladnej poľnohospodárskej výroby a uprednostňujú rozvoj náhradných programov, medzi ktoré patrí aj agroturistika.

Literatúra

BLAAS, G. a kol.: Špecifické problémy sociálnej politiky v APK v rámci celkovej regionálnej a sociálnej politiky. [Záverečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1991.

MACH, F.: Možnosti agroturistiky pri tvorbe nových pracovných miest v organizáciách. PPOK. Informácie MPVŽ SR č. 24. Bratislava 1991.

ŠKVARČEKOVÁ, G. a kol.: Možnosti rozvoja cestovného ruchu vo vybraných poľnohospodárskych oblastiach Slovenska. Bratislava, Ústav turizmu 1991.

F. MACH - L. SRNKOVÁ (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Bratislava): **The possibilities of the development of agro-tourism in the conditions of Slovak agriculture**

External experience, especially from Hungary and Austria, concerning the development of agro-tourism in agriculture is incentive also to the Slovak farmers, regarding co-operative as well as state enterprises and private farmers, first of all in the montane regions of Slovakia. The montane and submontane regions of Slovakia occupy more than 2 million hectares, of this the agricultural land resources represent more than 800 thousand hectares which is almost one third of the whole agricultural land resources of Slovakia.

The development of agro-tourism is of a special significance in those enterprises where the restructuring of agricultural production resulted in decrease of the number of workers. Thus the agro-tourism creates new vacancies for the workers of agricultural primary production. Consequently, agro-tourism helps to reach better realization prices of agricultural products which facilitate the development of agricultural enterprises and the region as a whole. It follows from the results of the investigation conducted by the Economic Research Institute for Agriculture and Food in Bratislava in 1991 in 234 agricultural enterprises of the Slovak Republic, that 5.9 % of enterprises of the studied sample determined the travel services to be a prospective field of business. According to the Tab. I, 13.2 % of state farms, 5.3 % of agricultural co-operative and 3.3 % of joint agricultural enterprises share this opinion. In selected regions of Slovakia it were predominantly the following enterprises which showed their interest to provide these services:

- enterprises which have their own board-providing, accomodating and commercial facilities,
- enterprises which want to reconstruct the existing buildings and premises for travel services,
- enterprises which have good natural conditions and sufficient manpower.

According to the Tab. II, new vacancies in the rural areas were established in the field of commercial activity. This concerns 16.3 % of studied enterprises, including travel services. In total, 46.6 % of studied enterprises established new vacancies in the country.

The order of prospective enterprising activities in rural areas is as follows:

- finalization of the animal products,
- commercial activity,
- extention of side-line production,
- travel services.

As a matter of fact, agro-tourism fulfills the function of complementary activity beside the agricultural production. It includes specific activities of agricultural enterprises in dependence on local economic and natural conditions aimed at the satisfaction of recreational needs of tourists. It supposes the harmonization of the farm's own possibilities with the possibilities of the district and the existing material-technical basis together with the implementation of marketing principles.

The development of tourism in agriculture can be rightly expected to open up the rarely visited regions of Slovakia. Travel movement can be profitable not only for farmers but for the district, too. In this context, agro-tourism has its indispensable role. Travel movement in country can help to maintain the cultural qualities of the countryside, to ensure the income parity of individual districts, it establishes the complex of close relations exceeding the sector of agriculture and food, it concerns the sector of trade and travel movement as well as the Ministry of the Interior and the Ministry of Labour and Social Welfare. The development of the extra-production functions of agriculture should be therefore supported by the government through the subsidiary policy.

For the purposes of the development of agro-tourism in the conditions of Slovak agriculture it will be necessary to work out the principles defining the working conditions of travel movement services. This will concern particularly those regions the programmes of which include a partial damping of the cost-demanding agricultural production and prefer the development of compensatory programmes, including agro-tourism.

agro-tourism; agricultural enterprise; natural conditions; economic situation; retraining; marketing; services of travel movement

Adresa autorov:

Ing. František Mach, CSc., Ing. Ľubica Srnková, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianská 55, 824 80 Bratislava
